

**АНАЛІЗ ІДЕЙНО-ХУДОЖНІХ ОСОБЛИВОСТЕЙ РАННЬОЇ ТВОРЧОСТІ Л. ФЕРЛІНГЕТТІ
(на матеріалі збірки "Починаючи з Сан-Франциско")**

Статтю присвячено ранній творчості американського поета Л. Ферлінгетті. Особливу увагу приділено новаторству автора в плані художніх особливостей поезики.

Творчість американського поета-бітника Л. Ферлінгетті ще й до сьогодні залишається малодослідженою як у вітчизняному, так і у зарубіжному літературознавстві. Нечисленні публікації, присвячені творчому доробку бітників, на жаль, не розкривають повною мірою всієї складності художньо-естетичних поглядів останніх. На наш погляд, дослідження поетичної спадщини Л. Ферлінгетті дало б змогу більш опукло окреслити ідейно-художні особливості поезики автора в річищі філософсько-естетичних засад бітників. Власне в цьому полягає актуальність і новизна даного дослідження.

В 1961 році світ побачила нова добірка віршів поета "Починаючи з Сан-Франциско" ("Starting from San Francisco"), яка продовжувала багато започаткованих в попередній збірці тем та ліричних сюжетів. В цій збірці вже рел'єфніше вирізнялася й позиція поета – він намагається бути не лише "аутсайдером" щодо оточуючого його суспільства, а й прагне взагалі піднятися над матеріальним світом, досягти тієї "висоти", з якої йому зручно буде осягнути земне життя в усіх його проявах, щоб дістатися істини у найвищому її розумінні. Виразно окреслилися і новаторський характер художніх експериментів поета: він принципово шукає нових шляхів "метафоризації" світу, вбачаючи в самій метафорі важливе джерело для осягнення навколишньої дійсності. Власне поет намагається максимально зблизити саму метафору і думку, в результаті чого постає їхня нова якість, що стає поетичною реальністю, яка має мало спільного з дійсністю, оскільки між ними існує уява, фантазія поета. Один з відомих філософів ХХ ст. Х. Ортега-і-Гассет, досліджуючи в одній зі своїх праць проблему метафоризації світу, охарактеризував подібний процес наступним чином: "В поезії метафора на основі часткової подібності двох об'єктів робить хибний висновок про їхню цілковиту тотожність. Саме це перебільшення, що порушує кордони істини, і надає їй поетичної сили" [1:74]. Власне пошуки цієї нездоланної "сили" поетичної метафори якраз і складає одну з особливостей творчої манери Ферлінгетті в цій збірці, саме експериментуванням з метафоричною стороною твору він приділяє тут якнайбільше місця.

Як і більшість бітників, Ферлінгетті відкриває для себе феномен "внутрішнього голосу", котрий наділяється великим талантом "містичного прозріння", що дозволяє йому оцінювати події повсякденного життя з точки зору їхньої "метафізичної" цінності для людини. Цей "внутрішній голос" виявляється спроможним "охопити" всі звуки і фарби життя буквально одномоментно, а завдання митця відтак полягає у тому, щоб якнайшвидше це відчуття "повноти буття" у своєму внутрішньому світі передати віршованим рядком. Безумовно, на звернення до цього "внутрішнього голосу" не могла не позначитися дзен-буддистська містика. Саме в дзен-буддизмі послідовно обстоюється думка про те, що вимірювати життєвий простір слід через внутрішній світ людини. Відтак особливого значення набуває проблема індивідуальності, котра знаходиться у стані "конфронтації" з "іншим" світом, тобто з тією реальністю, що її оточує.

Ця тема, наприклад, розвивається поетом у вірші "Нью Йорк – Албанія" ("New York – Albany"). Ліричний герой цього твору поета починає відчувати глибоке протистояння свого внутрішнього "я" зовнішньому світові, причому його настрої постійно змінюються: він може відчувати то замилювання довколишнім світом, котрий надихає його на роздуми про світ та людину, то доходить висновку про те, що трагізм людської істоти, мізерність її існування поряд з промисловими гігантами, якими є сучасні міста, фактично стає безумовним фактом буття.

Вже на початку вірша ліричний герой звертається до Бога, вказуючи йому на те, що сучасна людина здатна постійно забувати про такі речі, які мають складати сенс її життя. Йдеться передовсім про необхідність відчувати щастя як можливий момент етичного пошуку особистістю свого внутрішнього стрижня самоідентифікації, власне свого "я", над котрим постійно нависає загроза з боку індустріального суспільства, яке намагається якомога сильніше нівелювати людське начало в особистості.

Індустріальне суспільство постає у вигляді заводу, що нагадує "на червоному узгір'ї / білого жеребця" ("in a red field/ a white stallion"), який своїм змогом знищує все те, що оточує людину. Червоний колір в цьому вірші наповнюється додатковим змістом – він стає важливою міфологемою нависаючої над людиною постійної загрози, пов'язується з відчуттям жаху, самотності, неможливості щось протиставити тому світу, сутність якого складають токсичні відходи. Лише самотні дерева, листя яких пожухли від цього рудого смогу, стоять немов би у роздумах про "результати" цивілізаторської людської діяльності. Образ цих дерев наповнюється не тільки символічним, а й філософським змістом, оскільки, за словами самого поета, лише вони розуміють (і це поет наочно бачить), що життя неможливо повернути назад. Для ліричного "я" молодість, що була пов'язана з квітучою природою, – це лише план спогадів, приємних і водночас сумних, оскільки ліричний герой доходить висновку про те, що на все чекає загибель :

*All gone
in the red end¹ [2:118].*

¹ Все йде/ до червоного кінця. (Підрядник наш. – Л.Р.)

Проте вже в наступному вірші "Ейфорія" ("Euphoria") поет пропонує своєрідний вихід із цієї трагічної ситуації, в якій опинилася людина, стиснута з усіх боків індустріальними процесами постцивілізованого суспільства. Для нього це – стан наркотичного сп'яніння, стан "ейфорії", що змінює обриси предметів, деформує їхній зовнішній вигляд, а головне – породжує в людині відчуття тимчасового "щастя" як насолоди від життя. В потрактуванні цієї теми, на відміну від попередньої збірки віршів, Ферлінгетті вже послідовно сповідує бітниківську позицію всездозволеності бажань "вільної" людини, яка не бажає бачити реальну "реформованість" світу, а натомість протиставляє йому, цьому світові, уявний "далекосяжний" світ наркотиків, навіть розуміючи те, що вони не стільки допомагають втекти від цієї "жахливої" реальності, скільки породжують нову "деформовану" реальність, в якій дуже важко зібрати окремі предмети й зорові образи до купи.

Власне цей момент – "деформація" світу за допомогою наркотиків – стає важливим елементом поезики вірша. Тут ліричний герой послідовно (як дивиться око) змальовує предмети, людей, події, іноді навіть не даючи їм відповідної характеристики і не пояснюючи, для чого власне він згадує їх в цьому вірші. Думка ліричного героя розвивається за принципом вільних асоціацій: то він думає про те, що "ейфорія" накладає відбиток на його внутрішній світ у вигляді рубців на свідомості, то раптово згадує різнобарвний символічний китайський живопис, а то раптом бачить перед собою образ дівчини, яка включає програвач з платівкою джазової музики. Більше того, деякі речі і предмети, котрі належать ліричному героєві, починають жити своїм, незалежним від свого "хазяїна" життям: туфлі починають блукати вулицями міста, а свій голос він навіть не впізнає – він звучить для нього як голос якогось "кастрата". Все це підштовхує до думки про те, що сам він – "апокаліптичне дитя" ("apocalyptic kid"). Проте він і погоджується з цією думкою, і водночас не погоджується: наркотичний стан "ейфорії" припускає існування одночасного "так" і "ні". Але все ж таки ліричний герой хотів би вірити в можливість якогось логічного виходу: знову повторюється образ дівчини з платівкою, що стає символом майбутнього, яке надасть можливості за допомогою музики досягти стану іншої "ейфорії", вже вільної від дії наркотиків.

Тему відчуженого від людини світу поет зачіпає в такому вірші цієї збірки, як "Приховані двері" ("Hidden Door"). Тут доколишний світ постає у вигляді зачинених дверей, в котрі поет навіть не вважає за потрібне постукувати: він заздальгідь впевнений у тому, що ці двері навряд чи відчиняться. Все у світі представляє собою "річ в собі" (якщо використати для означення особливостей поетового світобачення у цьому творі термінологію Е. Канта), оскільки секрет кожної речі – це сакральна таємниця, до розгадки якої не може підійти ані наука, ані "механічне" суспільство. Поет уявляє собі взагалі жахливу картину (до речі, типову з точки зору бітниківської естетики): всі досягнення людства можуть бути одночасно перекреслені. Що буде, наприклад, тоді, коли "відмінять" науку, виробництво, промислові машини, автомобілі? Що власне за таких обставин буде представляти із себе людина. Висновок поета надзвичайно песимістичний – залишаться лише наркотики, які можуть скласти сутність "Коллективного Позасвідомого" ("Collective Unconscious"). А зараз люди взагалі забули про свою історичну місію на землі – бути людьми, а тому і займаються якимись суєтними справами: роблять, наприклад, кар'єру, яка з точки зору Всесвіту представляє собою не більше, ніж принизливу біганину навколо ілюзорних цінностей "цивілізованого" життя.

У вірші "Перенаселення" ("Overpopulation") автор займає позицію людини, котру можна охарактеризувати як позицію "стороннього", який робить один і той самий висновок (ця фраза повторюється рефреном протягом всього вірша): "Я не можу зрозуміти деякі речі" ("I must have misunderstood something"). Ліричний герой цього твору принципово не бажає миритися з тим станом речей у світі, котрий поділяється всіма людьми і розцінюється ними як "нормальний". Те, що сприймається всіма як звичні речі, у нього викликає подив і нерозуміння. Він не може зрозуміти, навіщо люди вчиняють нові війни, крокують по вулицях міст в парадній військовій формі з погордливими посмішками, говорячи усім своїм виглядом, що ця війна – вже "остання". Поет зазначає, що в цьому натовпі неможливо розгледіти обличчя "героїв", які проходять повз невелике кафе, настільки вони одноманітні і схожі між собою. Невже це все лише для того, щоб в черговий раз зробити населення меншим на декілька мільйонів?

Поет залишається наодинці зі своїм папером, що є єдиною річчю у світі, якій можна довірити свої думки. Невже увесь світ під час війн починає страждати масовим божевіллям? Чи, можливо, це всезагальний наркотичний стан? З їдкою іронією поет зазначає:

*life is not a drug
made of mushrooms
eaten by Samoyeds in Siberia*² [2:126]

З іншого боку, як гадає поет, не лише війни представляють загрозу людству. Підступає медицина, котра вже давно забула, саме про що вона має піклуватися, а зайнялася медичними експериментами і, зрештою, прийшла логічно до свого "кінця". Для того, щоб людство не вироджувалося, залишається лише один можливий вихід – не накладати будь-яких "лімітів" та обмежень на кохання, приймати його у будь-яких формах і виявах, навіть таких, що можуть шокувати міщанську свідомість тих людей, котрі в усьому звикли орієнтуватися лише на "героїв".

Філософські роздуми про світ та іронічна оцінка людини як істоти, що постійно переймається, як їй здається, "глобальними" історичними проблемами, складає основу вірша "Спідня білизна" ("Underwear"). Ліричний герой цього твору, за його словами, не "міг виспатися як слід минулої ночі" ("didn't get much sleep last night"). Виявляється, що причиною цьому послугувала зовні банальна причина – спідня білизна, котра наштовхнула поета на надзвичайно оригінальні думки. Дійсно, а чи задумувався хтось над нею, так би мовити, абстрактно? Спідня білизна – це щось таке, з чим кожна людина завжди має справу, причому це стосується як

² Життя не є наркотиком /що його роблять з грибів /та їдять самоїди в Сибіру. (Підрядник наш. – Л.Р.)

політиків, так і тих, хто просто вештається по вулицях міста. А тому вона не може бути просто дрібницею, на яку не слід звертати увагу. До того ж є білизна для чоловіків і для жінок, багатих і жебраків, є білизна чиста і брудна. Америка може постати в пишній білизні, а може і в брудній, оскільки політики своїми брудними іграми дуже часто заставляють всіх американців потім привселюдно прати свою "брудну білизну".

"Спідня білизна", таким чином, стає важливою метафорою сучасного життя американського суспільства, символом її розкоші і злиденності. Найжахливіше – взагалі опинитися без будь-якої білизни. Поет навіть доходить думки про те, що "поезія залишається спідньою білизною душі" ("poetry still the underwear of the soul").

З точки зору поетики цей вірш будується на тезі про те, що кожна "річ" навколишнього світу, якою б буденною і прозаїчною вона не виглядала, може стати важливим об'єктом для віддзеркалення в поезії. Філософська рефлексія поета тут досягає максимальної глибини, а іронія стає тим важливим джерелом, котре дозволяє побачити відносність "серйозних" цінностей життя і прихований зміст тих повсякденних речей, на які людина вже просто не звертає уваги.

Проте, при всій загальній філософській спрямованості цієї збірки, в ній все ж таки є вірш надзвичайно ліричний. Йдеться про вірш "Будь зі мною і будь моїм коханням", центральною темою якого є тема ліричного кохання чоловіка та жінки. Твір будується на багатозначній грі слова "lie", яке в англійській мові має принаймні три значення: а) неправда, брехня; б) лежати; в) бути толерантним до чогось, прихильним. Ліричний герой нарікає на те, що кохання постійно обманює його, хоча в нього лише одне бажання – знайти справжнє кохання, усамітнитися зі своєю коханою під деревом в "солодких травах" ("sweet grasses"), де дме лише легенький вітерець, коли минає ніч. Здогадуючись про те, що це лише уявна ілюзія, зоровий обман, поет все ж таки мріє про можливість такого кохання. Для нього виявляється найбільшою насолодою навіть не фізичний бік кохання (хоча і його ліричний герой аж ніяк не заперечує), а можливість спілкування з коханою людиною. Він, зокрема, наголошує:

*And let our two selves speak
All night under the cypress tree
Without making love³ [2:133]*

Своїм ліричним характером, яскраво вираженою елегійною тональністю цей вірш дещо випадає як із загального контексту цього збірника віршів, так і суттєво відрізняється від тих віршів бітників, котрі зачіпали тему кохання у своїх віршах. Проте це ще не означає того, що Ферлінгетті почав в цьому останньому вірші цієї збірки вже відходити від бітницької естетики і поетики. Скоріше цей вірш вказує на те, якими різними шляхами і в яких різних художніх формах відбувалося становлення поетичного мистецтва бітників 50 – 60-х років.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Ортега-и-Гассет Х. Две великие метафоры // Теория метафоры. – М.: Прогресс, 1990.
2. Ferlinghetti L. These Are My Rivers. New and Selected Poems 1955 – 1993. – N.-Y.: New Directions Books, 1994.

Матеріал надійшов до редакції 19.03.2004 р.

Рагузіна Л.Ю. Аналіз ідейно-художественных особенностей раннего творчества Л. Ферлингетти (на материале сборника стихов "Начиная с Сан-Франциско").

В статье рассматривается раннее творчество американского поэта Л. Ферлингетти. Особое внимание уделено новаторству автора в плане художественных особенностей поэтики.

Rahusina L.Yu. Analysis of Specific Features of L. Ferlinghetti's Early Works (Based on the Collection of Poetry "Starting from San Francisco").

The article centers on L. Ferlinghetti's early works. Particular emphasis is placed on the innovations in poetics introduced by the author.

³ І нехай наші душі розмовляють/ Всю ніч під кипарисом / Не кохаючись. (Підрядник наш. – Л.Р.)